

ОЦІНКА ДЕКОРАТИВНОСТІ КРАСИВОКВІТУЧИХ ДЕРЕВНИХ КУЩІВ, ЩО ЦВІТУТЬ У ПІДСЕЗОН «РОЗПАЛ ВЕСНИ»

Н.О. Олексійченко, доктор сільськогосподарських наук

*Н.Ю. Бреус, аспірантка**

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проведено оцінку декоративності красивоквітучих деревних кущів, що квітнуть у фенологічний підсезон «розпал весни» в колекційних фондах ботанічних садів м. Києва. Виокремлено найбільш перспективні види представленої категорії рослин для використання їх з метою підвищення декоративності насаджень загального користування.

***Ключові слова:** красивоквітучі деревні кущі, оцінка декоративності, фенологічний період, урбанізовані ландшафти.*

Асортимент рослин для зеленого будівництва урбанізованого середовища, яким виступає м. Київ, визначається виходячи з комплексу вимог, що враховують кліматичні умови згаданого району, цільове призначення та природні особливості об'єктів міського озеленення (грунтові й гідрологічні умови, рельєф, інсоляційний режим), архітектурно-планувальну структуру. Саме тому добір асортименту деревних рослин для створення високодекоративних композицій є складним завданням, що викликає гостру необхідність аналізу декоративних якостей і класифікації за рядом ознак рослинного матеріалу.

У декоративній дендрології є відомі фундаментальні роботи [7, 15, 3] і довідники, що ставлять на меті виокремити категорії рослин за різними параметрами, для максимального спрощення процесу добору рослинного матеріалу, який би оптимально відповідав всім необхідним характеристикам. Зокрема це такі класифікації деревних рослин, як: відносно екологічних умов

* Науковий керівник – доктор сільськогосподарських наук, професор Н.О. Олексійченко

зростання [7]; за розміром, довговічністю, періодом цвітіння та іншими біологічними особливостями [15, 7]; які виокремлюють декоративні якості деревних рослин – забарвлення листя та квітів, габітус і т.п. [15].

Звертаючи увагу на те, що красивоквітучі деревні кущі – це група рослин, які мають найбільшу цінність під час цвітіння, виступаючи яскравою домінантою у будь-якому рослинному угрупованні необхідно мати уявлення, які з видів є найдекоративнішими для кожного окремого сезону. Саме тому, перш ніж перейти безпосередньо до оцінки декоративності красивоквітучих деревних кущів доречно розділити види відповідно до класифікації за періодами цвітіння.

У літературних джерелах досить часто зустрічається умовна – «календарна» класифікація деревних рослин за періодами цвітіння. На нашу думку, така класифікація достатньо умовна, бо погодна мінливість сезонів, особливо весни, значна. Стандартні відхилення строків настання більшості сезонних явищ на початку весни близькі до ± 10 діб. До кінця весни вони скорочуються до 7 - 8 діб. А як показав досвід фенологічних спостережень 2013 року, початок вегетації красивоквітучих деревних кущів, які квітують до розпускання листя, на початку весни взагалі можуть мати відхилення у 20-25 днів. Саме тому доречнішим буде використання фенологічної класифікації деревних рослин за періодом цвітіння. Відповідно до неї вегетаційний сезон «весна» можна поділити на кілька підсезонів. Саме цей сезон у різних моделях феноперіодизації [12, 5, 16, 9, 13, 1, 2] різноманітний за змістом. Проаналізувавши ряд літературних джерел, можна зробити висновок, що найдоречніше, в контексті проведених досліджень, весну розділити на три підсезони: рання весна, пожвавлення весни і розпал весни.

Зважаючи на наведену вище періодизацію весняного сезону, для проведення оцінки декоративності красивоквітучих деревних кущів нами були обрані види, цвітіння яких відбувається у підсезон «розпал весни».

Характерними для цього етапу В.А. Батманов і Г.Е. Шульц [16] вважають середньодобові температури повітря близько $+10$ °С. Проведені спостереження

цей факт підтверджують, хоча щорічна пряма залежність між датами переходу температур вище $+10\text{ }^{\circ}\text{C}$ і кривої вегетації відсутня, підвищення температур плавне й поступове, то хід температурної кривої цілком відповідає ходу кривої вегетації, тобто сезонному розвитку рослині. У разі підвищення температур сезонний розвиток рослин в цей момент трохи відставатиме і фенологічно «розпал весни» настане дещо пізніше, ніж виникнуть оптимальні для неї температурні умови. Але так чи інакше початку цьому підсезону передують підвищення середньодобових температур повітря до $+10\text{ }^{\circ}\text{C}$. У середньому в м. Києві за даними метеостанції перехід середньодобових температур повітря через $+10\text{ }^{\circ}\text{C}$ відбувається в кінці квітні – перших числах травня і якраз відповідає початку підсезону «розпалу весни» у прийнятій схемі фенокліматичної періодизації.

За період досліджень 2009–2013 років була проведена інвентаризація красивоквітучих деревних кущів у 100 парках, 76 скверах та 22 вулицях м. Києва. Виявлено, що насадження загального користування м. Києва представлені 20 видами красивоквітучих деревних кущів, що становить лише 6,7 % від загальної кількості видів, наявних у колекційних фондах цієї групи рослин ботанічних садів м. Києва.

На нашу думку, з метою підвищення декоративності існуючих насаджень доцільним є розширення асортименту красивоквітучих деревних кущів за рахунок видів, що входять до складу колекційних фондів ботанічних садів м. Києва. Саме тому оцінка видів проводилася на базі колекційного фонду красивоквітучих кущових рослин ботанічних садів нашого міста.

Мета досліджень – оцінка декоративності красивоквітучих деревних кущів, які цвітуть у розпал весни.

Матеріали і методика досліджень. Для оцінки декоративності рослин на стадії цвітіння було використано 7-бальну шкалу Г.Е. Мисника [10], яка має такі градації:

1 – декоративність негативна: квіти (суцвіття) явно знижують загальну декоративність рослини;

2 – декоративність нульова: квіти (суцвіття) на рослинах для глядача залишаються непомітними, не кидаються у вічі;

3 – декоративність дуже слабка: квіти (суцвіття) хоча й помітні, але декоративності рослині майже не додають;

4 – декоративність слабка: квіти (суцвіття) дещо покращують рослини, але недостатньо;

5 – декоративність середня: квіти (суцвіття) вигідно виділяються на загальному фоні зелені чи гілок, але не викликають у глядача захоплення;

6 – декоративність висока: квіти (суцвіття) надають рослині високої декоративності, що захоплює глядача;

7 – декоративність дуже висока: рослини під час цвітіння викликають надзвичайні емоції.

Оцінка видів проводилася на базі колекційних фондів красивоквітучих кущових рослин ботанічних садів м. Києва.

Результати досліджень. Аналізуючи декоративний принцип добору рослин для створення угруповань, який виокремив Л.І. Рубцов [15] варто зазначити, що саме поняття «декоративний» тлумачний словник визначає, як «живописний», «нарядний», що слугує для прикраси. Декоративність – показник естетичний, він характеризує певні властивості рослин, але як естетична категорія це поняття суб'єктивне, і декоративні якості рослин викликають різні почуття у різних людей. Тим не менше можна виділити наступні декоративні ознаки красивоквітучих деревних кущів: форма, будова, колір, запах, розмір і тривалість цвітіння квіток та суцвіть.

При порівняльній оцінці декоративності красивоквітучих деревних кущів було проаналізовано різноманітні методики, в основу яких покладено сприйняття рослин як елементів садово-паркової архітектури. Зокрема, це методики, розроблені Р.В. Галушко (1999), О.А. Калініченко (2003), Н.В. Котеловою та Н.С. Гречко (1969), Г.Е. Мисником (1976), А.И. Паланчаном та В.А. Денисовим (1990) [4, 6, 8, 10, 14]. На нашу думку, найдоцільнішим є використання 7-бальної оцінки декоративності, розробленої Г.Е. Мисником, яка

дає можливість оптимально оцінити декоративність красивоквітучих деревних кущів саме у стадії їх цвітіння. Використавши обрану оцінку, було складено таблицю оцінки декоративності красивоквітучих деревних кущів, що квітують у ранньовесняний період у колекційних фондах ботанічних садів м. Києва (табл.).

Оцінка декоративності красивоквітучих деревних кущів колекційних фондів ботанічних садів м. Києва, що квітують у ранньовесняний період, бал

№ з/п	Елемент оцінки та його зображення	Оцінка декоративності	№ з/п	Елемент оцінки та його зображення	Оцінка декоративності	№ з/п	Елемент оцінки та його зображення	Оцінка декоративності
1.	 <i>Mahonia aquifolium</i> (Pursh) Nutt.	5	99.	 <i>Magnolia sieboldii</i> K. Koch	7	207	 <i>Rosa kokanica</i> (Regel) Regel ex Juz.	6
2.	 <i>Buddleja albiflora</i> Uemse	6	101	 <i>Magnolia soulangeana</i> "Cyanthiformis"	7	209	 <i>Rosa laxa</i> Retz.	6
3.	 <i>Buddleja alternifolia</i> Maxim.	6	102	 <i>Magnolia soulangeana</i> "Lenne"	7	210	 <i>Rosa macounii</i> Frechne	6
4.	 <i>Buddleja davidi</i> Franch.	6	103	 <i>Magnolia soulangeana</i> "Nigra"	7	211	 <i>Rosa macrophylla</i> Lindl.	6

№ з/п	Елемент оцінки та його зображення	Оцінка декоративності	№ з/п	Елемент оцінки та його зображення	Оцінка декоративності	№ з/п	Елемент оцінки та його зображення	Оцінка декоративності
5.	 <i>Calycanthus floridus</i> L.	5	105	 <i>Magnolia soulangeana</i> "Rubra"	7	213	 <i>Rosa maximowicziana</i> Regel	5
6.	 <i>Calycanthus fertilis</i> Walter	5	106	 <i>Magnolia soulangeana</i> "Spectabilis"	7	214	 <i>Rosa mollis</i> Smith	6
7.	 <i>Calycanthus occidentalis</i> Hook. et Am.	5	107	 <i>Magnolia stellate</i> (Sieb. et Zucc.) Maxim.	7	215	 <i>Rosa multibracteata</i> Hemsli.	6
9.	 <i>Abelia corymbosa</i> Regel et. Schmalh.	5	109	 <i>Chionanthus virginica</i> L.	6	218	 <i>Rosa pendulina</i> L.	6

Зважаючи на те, що оцінку декоративності рослин у стадії цвітіння проводили саме серед представників категорії красивоквітучих деревних кущів, зрозуміло, чому низькі бали не отримала жодна з розглянутих рослин. Стосовно більш високих балів декоративності можна зазначити:

- до красивоквітучих деревних кущів із слабкою декоративністю (квіти (суцвіття) дещо покращують їх загальний вигляд, але недостатньо) – 4 бали, відносяться такі рослини, як *Cotoneaster salicifolius* Franch., *Adelia coreana* Nakai., *Cotoneaster racemiflorus* (Desf.), Booth ex Bosse, *Cotoneaster danneri* C.K. Schneid

- до красивоквітучих деревних кущів, із посередньою декоративністю (квіти (суцвіття) вигідно виділяються на загальному фоні зелені чи гілок, але не викликають у глядача захоплення) – 5 балів, належать: *Viburnum veitechii* С.Н. Wright., *Cotoneaster roseus* Edgew., *Caragana ussuriensis* (Regel) Pojark., *Sambucus coreana* (Nakai) Kom. et Aliss, *Lonicera morrowii* Gray., *Cornus alba* (L.) Pojark тощо;

- до красивоквітучих деревних кущів із високою декоративністю (квіти (суцвіття) надають рослині високої декоративності, що захоплює глядача) – 6 балів, відносяться: *Xanthoceras sorbifolium* Bge., *Waldstelnia ternate* (Steph.) Frisch, *Viburnum burejaticum* Regel et Herb, *Aronia melanocarpa* (L.) Eliot, *Viburnum opulus* L., *Exochorda tianshanica* Gontsch;

- до красивоквітучих деревних кущів із дуже високою декоративністю (їхнє цвітіння викликає надзвичайні емоції) – 7 балів, відносяться такі рослини, як переважна більшість представників роду *Syringa*, *Exochorda racemosa* (Lindl.) Rehd., *Rhododendron mucronulatum* Turcz., *Weigela florida* (Bge.) A.DC., *Cerasus besseyi* (Beiley) comb. nova, *Spiraea media* Franz Schidt *i m. n.*

Таким чином, звідси, за результатами оцінки декоративності 69 видів красивоквітучих деревних кущів колекційних фондів ботанічних садів м. Києва, що цвітуть у ранньовесняний період, найдекоративнішими (7 балів за шкалою оцінки декоративності) виявлено 16 видів, з високою декоративністю – 32, посередньо і слабо декоративних – 12 та 9 видів відповідно.

З метою підвищення декоративності існуючих насаджень доцільним і раціональним є розширення асортименту красивоквітучих деревних кущів у паркових насадженнях м. Києва за рахунок представленого видового асортименту цієї групи рослин Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України та інших ботанічних садів м. Києва. Врахування оцінки декоративності красивоквітучих деревних кущів сприятиме значно ширшому та ефективнішому їх використанню під час створення декоративних композицій для оптимізації паркових просторів м. Києва.

Висновки. Сучасне формове і видове різноманіття красивоквітучих деревних кущів становить потенційну можливість для створення міських пейзажів, але процес відбору рослин для ландшафтних композицій є складним завданням, що вимагає обліку не тільки біологічних властивостей рослин, а й їх декоративності.

За період досліджень 2010-2013 років було обстежено 100 парків, 37 скверів та 22 вулиці. Отримані данні інвентаризації свідчать, що зелені насадження міста Києва представлені 20 видами красивоквітучих деревних кущів. Це становить лише 6,7 % від загальної кількості видів, представлених у колекційних фондах згаданої групи рослин ботанічних садів м. Києва.

За результатами оцінки декоративності 69 видів красивоквітучих деревних кущів колекційних фондів ботанічних садів м. Києва, що цвітуть у розпал весни, найбільш декоративними (отримали 7 балів за шкалою оцінки декоративності) виявилися 16 видів.

З метою підвищення декоративності існуючих насаджень доцільним є розширення асортименту красивоквітучих кущових рослин у паркових насадженнях м. Києва за рахунок представленого видового асортименту цієї групи рослин ботанічних садів м. Києва.

Список літератури

1. Буторина Т.Н. Биоклиматическое районирование Красноярского края / Буторина Т.Н. – Новосибирск : Наука Сиб. отд-ние, 1979. – С. 231.
2. Власенко В.И. Фенопериодизация вегетационного периода в подгольцово-субальпийском поясе Западного Саяна / В.И. Власенко // Сезонная ритмика природы горных областей – Л.: Наука, Ленинград, отд-ние, 1982. – С. 34–35.
3. Галактионов И.И. Декоративная дендрология / Галактионов И.И., Ву А.В., Осин В.А. – М. : Высшая шк., 1987. – 318 с.

4. Галушко Р.В. Биоморфологические признаки для эколого-эстетической оценки парковых сообществ / Р.В. Галушко // Бюл. Гос. Никитского бот. сада. – 1999. – № 81. – С. 23–26.
5. Елагин И.Н. Сезонное развитие сосновых лесов / Елагин И.Н. – Новосибирск: Наука Сиб. Отд-ние, 1976. – 230 с.
6. Калініченко О.А. Декоративна дендрологія: навч. посіб. / Калініченко О.А. – К.: Вища шк., 2003. – 198 с.
7. Колесников А.И. Декоративная дендрология / Колесников А.И. – М. : Лесн. пром-сть, 1974. – 704 с.
8. Котелова Н.В. Оценка декоративности / Н.В. Котелова, Н.С. Гречко // Цветоводство. – 1969. – №10. – С. 11–12.
9. Минин А.А. Фенология Русской равнины : материалы и обобщения Минин А.А. – М. : [б. и.] 2000. – 135 с.
10. Мисник Г.Е. Сроки и характер цветения деревьев и кустарников / Мисник Г.Е. – К.: Наук. думка, 1976. – 390 с.
11. Населення України – [Електронний ресурс]. – 2013. – 1 с. – Режим доступу : uk.wikipedia.org/wiki/Населення_України
12. Науменко А.Т. Сезонная жизнь природы горновулканической территории восточной Камчатки / А.Т Науменко // Сезонная ритмика природы горных областей – Л. : Сев.-Зап. кн. изд-во, 1982. – С. 13–16.
13. Онищенко В.В. К методике фенологического прогнозирования сезонного развития растений высокогорных районов /В.В. Онищенко // Сезонная и многолетняя динамика растительного покрова в заповедниках РСФСР: Сб. науч. трудов ЦНИЛ Главохоты РСФСР. – М. : [б. и.] 1983. – С. 18–31.
14. Паланчан А.И. Красивоцветущие дуревья и кустарники / А.И. Паланчан, В.А. Денисов. – Кишинев : Картя Молдовеняскэ, 1990. – 207 с.
15. Рубцов Л.И. Деревья и кустарники в ландшафтной архитектуре / Рубцов Л.И. – К. : Наук. думка, 1977. – 486 с.

16. Шульц Г. Э. Общая фенология / Шульц Г.Э. – Л.: Наука. Ленингр. отд-ние 1981. – 374 с.

Проведена оценка декоративности красивоцветущих древесных кустарников, которые цветут в фенологический подсезон «разгар весны» в коллекционных фондах ботанических садов г. Киева. Выделены наиболее перспективные виды представленной категории растений для использования их в целях повышения декоративности насаждений общего пользования.

Ключевые слова: *красивоцветущие древесные кустарники, оценка декоративности, фенологический период, урбанизированные ландшафты.*

The estimation of decorative flowering woody shrubs that blossoms in the phenological podsezon “the height of spring” in collection fund botanical gardens in Kyiv. Singled out the most promising species represented categories of plants to use them to improve the decorative planting areas.

Keywords: *flowering woody shrubs, decorative rating, phenological period, urban landscapes.*